

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการของศูนย์ยุติธรรมชุมชน

ณัฐนิชา เส็งเครือ¹ และ เจษฎาพงษ์ คำชู²

วันได้รับบทความ: 23 เมษายน 2566 วันแก้ไข: 19 พฤษภาคม 2566 วันยอมรับเผยแพร่: 31 พฤษภาคม 2566

บทคัดย่อ

อาชญากรรมในประเทศไทยนั้นมีมาอย่างช้านาน แต่ไม่สามารถหมดไปได้ เนื่องจากปริมาณของผู้ที่กระทำความผิดนั้นมีมากกว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐ รวมไปถึงในปัจจุบันนี้ประเทศเข้าสู่ยุคสมัยใหม่มีการนำเทคโนโลยีเพื่ออำนวยความสะดวกในการก่ออาชญากรรมมากขึ้น และรูปแบบอาชญากรรมต่าง ๆ นั้นก็มีมากขึ้นด้วย ทำให้จำนวนคดีที่เข้าสู่กระบวนการยุติธรรมมีมากขึ้น ดังนั้นแนวคิดการอำนวยความสะดวกการยุติธรรมด้วยกระบวนการยุติธรรมชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาอาชญากรรมหรือคดีที่ล้นศาลจึงจะต้องนำภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันปัญหาอาชญากรรม รวมไปถึงให้ความรู้คำแนะนำหากเกิดปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับกฎหมาย จากการดำเนินการที่ผ่านมาควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนนั้นได้รู้กฎหมายมากขึ้น รวมไปถึงป้องกันสาเหตุการเกิดอาชญากรรม โดยหากมีคดีที่เกิดขึ้นในชุมชนควรที่จะนำเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ประณีประนอมยอมความ หากทำได้สำเร็จก็จะทำให้คดีในศาลลดลง นอกจากนี้ยังส่งผลให้เกิดความสามัคคีความสามัคคีและความปลอดภัยในชุมชน ซึ่งเกิดจากการที่สามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องเป็นคดีความ สำหรับข้อเสนอแนะที่สำคัญคือ เจ้าหน้าที่ผู้ไกล่เกลี่ยได้รับความนับถือและเป็นกลาง เพื่อให้ประชาชนมีความเชื่อมั่นในกระบวนการไกล่เกลี่ยของยุติธรรมชุมชน เนื่องจากรากฐานของความสามัคคีที่ยั่งยืนนั้นอยู่ที่ระดับรากหญ้า และคนพื้นที่จะมีความรู้จักประชาชนในชุมชนมากกว่ารัฐ ดังนั้นกระบวนการยุติธรรมชุมชนจึงมีความสำคัญและต้องมีการพัฒนาให้สามารถใช้เป็นกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ศูนย์ยุติธรรมชุมชน ประชาชน การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

¹ หนวยความ (ผู้ประพันธ์บรรณกิจ)

² อาจารย์ คณะสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายร้อยตำรวจ

Problems and Obstacles in Administering Community Justice Centers

Nutnicha Sengkhreu¹ & Chetsadaphong Khamchu²

Received: April 23, 2023 Revised: May 19, 2023 Accepted: May 31, 2023

Abstract

Crime has been a social problem in Thailand for a long time and it still cannot be solved. One of the reasons is due to the number of offenders is greater than that of government officials and currently technology has been used to facilitate crime committing. There are different crime patterns occurring in recent days, resulting in the number of cases in the criminal justice system. Therefore, what will solve the overflowing of criminal cases is to bring the people sector to participate in the prevention of crime, to provide legal knowledge and advice to the public. The public should be more informed about the causes of crime. If possible, minor criminal cases should be brought to the dispute resolution process in order to reduce the number of cases in court. In addition, some benefits of reconciliation include community harmony and safety since there would be a stronger bond in the community if the case is solved without a lawsuit. It is suggested that the mediator should be respectful and neutral. This will make people more confident in the community justice process. Since the foundation of unity is at the grassroots level, community justice is necessary. This is because local people will truly understand the community more than the state. Therefore, community justice centers should be improved to effectively serve as an alternative justice process for dealing with the crime problem in the community.

Keywords: Community justice center, People, Conflict resolution

---

¹ Lawyer (Corresponding author)

² Lecturer, Faculty of Social Sciences, Royal Police Cadet Academy

บทนำ (Introduction)

ในอดีตกาลชุมชนชาวไทยอยู่แบบพึ่งพาอาศัยกัน เมื่อเกิดการกระทำความผิดเกิดขึ้น ผู้ที่จะเป็นคนไกลเกลี่ยก็จะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐเพื่อชดเชยค่าเสียหายให้แก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายให้เป็นธรรมที่สุด แต่ในอดีตกาลการกระทำความผิดนั้นยังไม่มากนัก เนื่องจากผู้คนรู้จักกันดีในพื้นที่นั้น ๆ แต่เมื่อยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ประชาชนจะต้องหาเลี้ยงชีพตนเองเนื่องจากค่าครองชีพที่แพงมากยิ่งขึ้น มีเทคโนโลยีเข้ามาให้ความสะดวกสบาย และการที่จะทำให้อายุยืนยาวนั้นก็ต้องใช้ปัจจัยหลักนั่นก็คือเงิน ทำให้คนที่ไม่สามารถหาเงินได้มากพอเลี้ยงชีพตนและครอบครัวจะต้องกระทำความผิดเพื่อให้ได้มาซึ่งความสะดวกสบาย เช่น การลักขโมย เป็นต้น นอกจากนี้เมื่อสังคมเข้าสู่ยุคเทคโนโลยี ประชาชนมีความเห็นห่างกันมากขึ้น เมื่ออยู่ในตัวเมืองทุกคนต่างดิ้นรนเพื่อตนเองไม่ได้สนใจคนรอบข้าง ทำให้เหมือนกับอยู่ใครอยู่มัน ไม่มีความใกล้ชิดสนิทสนมกันเหมือนอดีตกาลที่คนในหมู่บ้านนั้นรู้จักกันแทบทุกคน ดังนั้นในการกระทำความผิดก็จะมีมากขึ้นเนื่องจากผู้กระทำความผิดมักไม่รู้จักผู้เสียหายหรือมีความสนิทสนมกัน ส่งผลให้เมื่อมีการกระทำความผิดมากขึ้น ทำให้เจ้าหน้าที่รัฐที่ดูแลในเรื่องเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นตำรวจ อัยการ ศาล จะได้รับคดีมากยิ่งขึ้น แต่จำนวนเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอและที่กักกันนั้นไม่เพียงพอต่อจำนวนผู้ที่กระทำความผิด และยังส่งผลให้มีการรอตดำเนินอาญาอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้นในยุคปัจจุบันจึงมีแนวคิดหนึ่งซึ่งจะเข้ามาช่วยเหลือ นั่นก็คือศูนย์ยุติธรรมชุมชน โดยศูนย์ยุติธรรมชุมชนจะเข้ามามีบทบาทในเรื่องของการดูแลชุมชนของตนเอง การให้ความร่วมมือของชุมชนในการป้องกันการกระทำความผิด กฎหมายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประชาชนที่ประชาชนควรรู้ รวมไปถึงการรับผู้กระทำความผิดกลับคืนสู่สังคมและเยียวยาเหยื่อผู้เสียหาย นอกจากนี้ศูนย์ยุติธรรมชุมชนยังมีบทบาทในการไกล่เกลี่ยคดีที่ไม่รุนแรงต่าง ๆ หากมีการไกล่เกลี่ยสำเร็จตั้งแต่ชั้นชุมชน ก็จะนำไปสู่การลดจำนวนคดีในศาลได้

แต่ในสถานการณ์ปัจจุบันการดำเนินการของศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาลที่เป็นความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ ว่าด้วยการอำนวยความสะดวกยุติธรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคม ระหว่าง สำนักงานรัฐมนตรี สำนักงานอัยการสูงสุด กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงยุติธรรม เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2557 (กระทรวงยุติธรรม, ม.ป.ป.) อีกทั้งการบังคับใช้พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 ที่กำหนดให้มีการจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททั้งภาครัฐและภาคประชาชนได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินการของศูนย์ยุติธรรมชุมชน และในห้วงเวลาที่ผ่านมามีปัญหาในการดำเนินในหลากหลายมิตินำไปสู่การศึกษาในครั้งนี้

ความหมายและลักษณะของศูนย์ยุติธรรมชุมชน (Definitions and Characteristics of Community Justice Centers)

แนวความคิดเรื่องเรื่องยุติธรรมชุมชน หรือ Community Justice คือ การอำนวยความสะดวกยุติธรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในสังคมโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงความยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวกและรวดเร็ว และประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมซึ่งเป็นแนวความคิดที่ยังใหม่มาสำหรับประเทศไทย

เนื่องด้วยในอดีตประเทศไทยนั้นรัฐเป็นผู้อนุญาตความสะอาดด้านกฎหมายแก่ประชาชนมาโดยตลอด ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการอนุญาตความยุติธรรมแต่อย่างใด ทำให้ในเวลาต่อมาจนถึง ณ ปัจจุบันสิ่งที่ทำมา โดยตลอดไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ทันทั่วถึง โดยปัญหาหลักๆ ที่เกิดขึ้นได้แก่ (กรณีศึกษา แพรว นิตยบุรณ, 2555)

1.คดีล้นศาล คนล้นคุก โดยความจุของคุกทั้งหมดในประเทศไทยสามารถรองรับนักโทษได้ประมาณ 120,000 คน ซึ่งข้อมูล ณ วันที่ 23 ตุลาคม 2563 มีจำนวนผู้ต้องขังประมาณ 300,000 คน ซึ่งหากเปรียบเทียบ อัตราส่วนของเจ้าหน้าที่กับผู้ต้องขังจะอยู่ที่ เจ้าหน้าที่ 1 คนต่อ 30 ผู้ต้องขังถือว่าเป็นจำนวนที่มากที่สุดทีเดียว

2.การละเลยเหยื่ออาชญากรรม ตาม พ.ร.บ. ค่าตอบแทนเหยื่อ ค่าทดแทน และค่าใช้จ่ายแก่จำเลยใน คดีอาญา พ.ศ. 2544 กล่าวว่าเหยื่ออาชญากรรมมีสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครอง การปฏิบัติที่เหมาะสม และการ ทดบแทนที่จำเป็นและสมควร รวมทั้งความช่วยเหลือจากรัฐในคดีที่มีความผิดเกี่ยวกับเพศ ความผิดเกี่ยวกับ ชีวิต และร่างกาย ความผิดต่อชีวิต ความผิดฐานทำให้แท้งลูก และความผิดฐานทอดทิ้งเด็ก คนป่วยเจ็บ หรือ คนชรา โดยรัฐใช้เงินภาษีอากรชดใช้ผู้ได้รับความเสียหาย แต่มิใช่การชดใช้เยียวยาระหว่างผู้กระทำ กับ ผู้ได้รับความเสียหาย

3.ปัญหาความเสื่อมสลายของชุมชน ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม คิดว่าหน้าที่สำคัญ ของพลเมืองในกระบวนการยุติธรรม คือ การเป็นพยานศาลเท่านั้น เป็นการแบ่งแยกหน้าที่ในการป้องกัน แก้ไขปัญหาอาชญากรรมระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐ กับประชาชนอย่างชัดเจน ไม่เห็นความสำคัญของการรวมพลังต่อต้านอาชญากรรม ข้อพิพาทหรือพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาทุกเรื่องถูกนำเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม หรือใช้วิธีการนอกระบบยุติธรรมชุมชน

นอกจากนี้เมื่อวันที่ วันที่ 20 มกราคม 2561 วันที่ 3 ของโครงการอบรมคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรม ชุมชน รุ่นที่ 3 ได้กล่าวถึงปัญหาในระดับชุมชนดังต่อไปนี้ (สำนักงานกิจกรรมยุติธรรม, 2561)

1. ปัญหาการไม่รู้กฎหมายและบทลงโทษ
2. ปัญหาความเหลื่อมล้ำและความยากจน ทำให้คนในชุมชนต้องทำอาชีพผิดกฎหมาย เช่น ค้ายา เสพติด การค้าประเวณี เป็นต้น
3. ปัญหาการตกเป็นเหยื่อหรือผู้เสียหายในคดีอาญา กระทรวงยุติธรรมมีหน่วยงานกองทุนยุติธรรม และ สำนักงานช่วยเหลือผู้เสียหายและเหยื่อในคดีอาญา เพื่อเป็นการเยียวยาเบื้องต้นและ แก้ไขปัญหาความเดือดร้อนให้กับประชาชนได้อย่างรวดเร็ว
4. การบูรณาการการทำงานของสำนักงานยุติธรรมจังหวัดและหน่วยงานในพื้นที่ ผ่านกลไก กพยจ. ต้องไม่คำนึงว่างานเป็นงานของใคร ต้องคำนึงถึงประโยชน์ประชาชนเป็นสำคัญ
5. เน้นการนำภาคประชาชนมาเป็นหุ้นส่วนในกระบวนการยุติธรรม ส่งเสริมความรู้ให้กับประชาชน ให้เห็นความสำคัญของปัญหาในชุมชน และร่วมกันแก้ปัญหาผ่านการดำเนินงานของศูนย์ยุติธรรม ชุมชน

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่าปัญหายุติธรรมกระแสหลักนั้นมีข้อบกพร่องในหลายๆส่วน ไม่ว่าจะเป็นการกระทำ ความผิดที่มากขึ้น ทำให้ที่กักกันนักโทษไม่เพียงพอ และการชดใช้ค่าเสียหายซึ่งรัฐนั้นไม่ได้มีส่วนร่วมในการ เยียวยาระหว่างผู้ที่ได้รับความเสียหายกับผู้กระทำความผิด ประการสุดท้ายนั่นก็คือกระบวนการยุติธรรม กระแสหลักนั้นไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนเท่าที่ควรเพราะไม่ยอมเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการศาล เนื่องจากอาจจะมีความคิดที่ถูกปลูกฝังกันมาแต่เนิ่นนานว่าหากมีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำให้กระทำความผิดจะทำให้ถูกสังคมประณาม หรือมองไม่ดี จึงไม่ค่อยให้ความร่วมมือเท่าที่ควร ไม่มีส่วนร่วมเพื่อต่อต้านอาชญากรรม เหมือนอยู่ใครอยู่มั่น ทำให้กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักนั้นยังไม่สัมฤทธิ์ผลในยุคปัจจุบัน ดังนั้น กระบวนการยุติธรรมกระแสรองจึงเข้ามาเพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมในการ แก้ไขปัญหาดังที่กล่าวไว้ข้างต้น

รูปแบบศูนย์ยุติธรรมชุมชนในประเทศไทย (Types of Community Justice Centers in Thailand)

รูปแบบศูนย์ยุติธรรมชุมชนในประเทศไทยประกอบไปด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ และ ภารกิจหลักในการดำเนินงานดังต่อไปนี้

องค์ประกอบที่สำคัญในกระบวนการยุติธรรมชุมชน นั้นจะเกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์จะต้องประกอบด้วย 5 องค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. เน้นปฏิบัติการในระดับพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง หมายถึงอำนวยความสะดวกยุติธรรมต่อพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเพื่อจะได้อำนวยความสะดวกได้อย่างทั่วถึง ครอบคลุมประชาชนในพื้นที่ให้สามารถได้รับความยุติธรรมครบถ้วน
2. เน้นการใช้กระบวนการแก้ไขปัญหา หมายถึง เน้นกระบวนการแก้ไขปัญหาเบื้องต้นเพื่อไม่ให้ปัญหานั้นเข้าสู่กระบวนการในชั้นศาลจะใช้วิธีการไกล่เกลี่ยเป็นหลัก
3. เน้นการกระจายอำนาจและความรับผิดชอบ กล่าวคือเน้นการกระจายอำนาจจากรัฐสู่พื้นที่ เพื่อให้ประชาชนนั้นมีส่วนร่วมในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมและมีส่วนร่วมในการป้องกันดูแล
4. มีเป้าหมายเพื่อคุณภาพชีวิตของชุมชน เนื่องด้วยหากประชาชนนั้นมีส่วนร่วมในการป้องกัน ผลที่เกิดตามมาคืออาชญากรรมลดลงในพื้นที่ของตน เมื่อไม่มีอาชญากรรมคุณภาพชีวิตที่ดีก็จะตามมา
5. เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือชุมชน สิ่งหลักๆที่เกิดขึ้นสำหรับกระบวนการยุติธรรมกระแสรองนี้ หัวใจหลักๆ นั่นก็คือการมีส่วนร่วมของชุมชน เนื่องจากคนในพื้นที่นั้น มักจะมีความรู้ความเข้าใจในพื้นที่และคนในชุมชนมากกว่าภาครัฐ สำหรับการไกล่เกลี่ยนั้น อาจจะสามารถทำได้ดีกว่าการไกล่เกลี่ยจากทางภาครัฐ

สรุปได้ว่าการนำไปสู่ความสำเร็จในการจัดตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชนนั้นจะต้องมีการอำนวยความสะดวกให้ครบถ้วนโดยกระทำต่อพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งอย่างทั่วถึง มีการแก้ปัญหาโดยการใช่วิธีการไกล่เกลี่ยเป็นหลัก ประชาชนมีส่วนร่วมในการป้องกันดูแล

ภารกิจหลักของยุติธรรมชุมชน คือ การป้องกันและควบคุมอาชญากรรมและความไร้ระเบียบของชุมชน แก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการเชิงสมานฉันท์ เยียวยาความรุนแรงที่เกิดอาชญากรรม และรับคืนผู้กระทำผิดกลับสู่ชุมชน ซึ่งในส่วนของภารกิจหลักของยุติธรรมชุมชน นั้นจะมี 4 ข้อดังต่อไปนี้

1. การป้องกันและควบคุมอาชญากรรมและการกระทำผิด (Crime control and prevention) หมายถึง การยับยั้งในด้านเวลาหรือสถานการณ์ที่จะนำไปสู่การเกิดความขัดแย้งหรือข้อพิพาทหรืออาชญากรรม และการกระทำผิด เกิดขึ้น ด้วยการควบคุม จัดระเบียบชุมชน ให้ความรู้และการป้องกันก่อนเกิดปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นกับบุคคล เวลา สถานที่ ทั้งที่เป็นกลุ่มเสี่ยงในการกระทำผิด และกลุ่มเสี่ยงในการตกเป็นเหยื่ออาชญากรรมในชุมชน
2. การจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ (Restorative justice) หมายถึง การทำให้ ความขัดแย้งหรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้นในชุมชนยุติลงหรือบรรเทาความรุนแรงลงด้วยการประสานงาน ดำเนินการเอง หรือส่งต่อ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยคนในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการตามรูปแบบวิธีการเชิงสมานฉันท์หรือวิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรง
3. เยียวยาและเสริมพลังเหยื่ออาชญากรรม (Community and victim empowerment) หมายถึง การลดและ เยียวยาความเสียหายหรือความรุนแรงที่เกิดจากความขัดแย้งหรือข้อพิพาทหรืออาชญากรรมหรือการกระทำผิดและเสริมพลังเหยื่ออาชญากรรมด้วยการจัดบริการที่จำเป็น เพื่อสนับสนุนให้กำลังใจ
4. รับผู้กระทำผิดกลับคืนสู่ชุมชน (reintegration) หมายถึง การที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมปรับปรุงแก้ไขนิสัย ความประพฤติและจิตใจของผู้กระทำผิด กลุ่มที่ได้รับโอกาสหันเหออกจากกระบวนการยุติธรรมหลักมาให้กระบวนการ ยุติธรรมทางเลือก เพื่อให้คนเหล่านี้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ตามความเหมาะสมในชุมชน และไม่หันกลับไปกระทำความผิดอีก

จากภารกิจ 4 ข้อข้างต้นอาจจะกล่าวสรุปได้ว่าภารกิจของยุติธรรมชุมชนนั้นมีไว้เพื่อการควบคุมอาชญากรรมและการกระทำความผิดที่จะเกิดขึ้นในชุมชนจากจากโครงสร้างชุมชนหรือความไร้ระเบียบของชุมชน มีการจัดการความขัดแย้งด้วยวิธีเชิงสมานฉันท์หรือการไกล่เกลี่ย การประณิษยนอมยอความ และหากมีการกระทำความผิดเกิดขึ้นมีขั้นตอนเยียวยาและดูแลเหยื่อให้ได้รับความเป็นธรรมมากที่สุด และประการสุดท้ายคือการให้โอกาสผู้กระทำความผิดกลับคืนสู่สังคม ด้วยหลักคิดที่ว่า การให้โอกาสนั้นจะสามารถทำให้ผู้ที่เคยกระทำความผิดสามารถกลับตัวกลับใจกลายเป็นคนดีได้หากสังคมช่วยกันดูแลและให้โอกาส

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง (Related Theories)

สำหรับแนวคิดยุติธรรมชุมชนนั้นขอยกทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง 3 ทฤษฎีดังต่อไปนี้

1. ทฤษฎีการเสริมพลังและการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Empowerment and Participation)

ปัจจัยที่สำคัญสำหรับทฤษฎีนี้ได้แก่ (1) การมีส่วนร่วมของประชาชน (2) การทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐกับประชาชน (3) การสร้างความพึงพอใจ ความน่าเชื่อถือและการเข้าใจบทบาทของประชาชนและหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ทฤษฎีนี้ได้กล่าวถึงอาชญากรรมนั้นจะหมดไปหากได้ความร่วมมือที่ดีของประชาชน เนื่องจากหากประชาชนเข้ามามีบทบาทในส่วนร่วมในลักษณะของเจ้าของชุมชน เมื่อนั้นประชาชนก็จะรู้สึกว่าเป็นเจ้าของชุมชนเกิดแรงผลักดันทำให้เกิดความรับผิดชอบต่อชุมชน เริ่มจากการไม่ประพฤติดีกฎระเบียบของชุมชน รวมไปถึงไม่ฝ่าฝืนกฎหมาย พร้อมทั้งยังช่วยสอดส่องดูแลชุมชนในลักษณะของเพื่อนบ้านที่ดี เพียงเท่านี้การมีส่วนร่วมของชุมชนก็จะทำให้อาชญากรรมลดลงได้ นอกจากนี้ทฤษฎีนี้ยังได้กล่าวถึงการทำงานร่วมกันระหว่างคนในชุมชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐ กล่าวได้ว่าประชาชนนั้นความมีการประสานงานกับเจ้าหน้าที่อยู่เสมอในลักษณะของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนในชุมชน ให้เจ้าหน้าที่นั้นทราบถึงภูมิหลังของชุมชน เพื่อเป็นประโยชน์ในการทำงาน นอกจากนี้ประชาชนควรให้ข้อมูลที่แท้จริงอำนวยความสะดวกต่อเจ้าหน้าที่ในการทำงาน เพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้อง

2. ทฤษฎีชุมชนสัมพันธ์ (Community Relations Approach)

ทฤษฎีนี้เน้นได้ให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมและความสัมพันธ์ของคนในสังคม และได้กล่าวถึงการจัดการสภาพแวดล้อมในชุมชน โดยการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชนเพื่อให้ง่ายต่อการควบคุมตรวจสอบ และสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการป้องกันชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน ของตนเองและผู้อื่นจากอาชญากรรม เนื่องจากสาเหตุของอาชญากรรมมีพื้นฐานมาจากกลไกของสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกำลังใจของสมาชิกในชุมชน รวมถึงลักษณะการให้ความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ และความสามัคคี ก็จะทำให้อาชญากรรมลดลงหรือหมดไป ดังนั้น การควบคุมอาชญากรรมในชุมชนต้องอาศัยชุมชนเป็นหลักในการป้องกันแก้ไข

3. ทฤษฎีพันธะทางสังคม (Social Bonding Theory)

ทฤษฎีพันธะทางสังคม (Social Bonding Theory) เป็นทฤษฎีอาชญาวิทยาที่มุ่งการควบคุมทางสังคม นักอาชญาวิทยาที่มีชื่อเสียงในแนวคิดนี้ คือ ทราวิส เฮอร์ชชี (Hirschi) ได้นำเสนอในมุมมองที่ว่าบุคคลเป็นสัตว์โลกที่มีโอกาสจะประกอบอาชญากรรมได้อยู่แล้ว เขาจึงนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการควบคุมอาชญากรรม โดยเสนอว่าบุคคลที่มีความผูกพันกับกลุ่มในสังคมหรือองค์กร ได้แก่ ครอบครัว กลุ่มเพื่อน และโรงเรียน เป็นต้นส่วนมากมีแนวโน้มที่จะไม่ประกอบอาชญากรรม เรียกสิ่งนี้ว่าพันธะทางสังคมหรือความผูกพันกับสังคม ซึ่งพันธะทางสังคม (Social Bonds) มีด้วยกัน 4 ประเภท คือ (1) ความรักผูกพัน (Attachment) หมายถึง การที่บุคคลมีความผูกพันรักใคร่กับบุคคลอื่น ความผูกพันนี้เป็นพื้นฐานทางอารมณ์ที่จะสร้างสำนึกให้บุคคลนึกถึงผู้อื่น สามารถควบคุมตนเองให้เป็นคนดีของสังคม (2) ความมุ่งมั่น (Commitment) หมายถึง การที่บุคคลมีความผูกพันกับการดำเนินชีวิตตามธรรมเนียมของคลองธรรม สอดคล้องกับค่านิยมและศีลธรรมอันดีของสังคม เช่น

การประกอบอาชีพที่สุจริตเพื่อเป็นแนวทางไปสู่ความสำเร็จในชีวิต ซึ่งจะส่งผลให้บุคคลไม่ยากที่จะกระทำผิดกฎหมาย เพราะเสี่ยงต่อโอกาสที่จะประสบความสำเร็จในชีวิต (3) การมีส่วนร่วม (Involvement) หมายถึง การที่บุคคลได้มีส่วนเข้าไปร่วมกิจกรรมต่างๆ ของสังคม ทำให้เวลาที่จะไปมีส่วนในการประกอบอาชญากรรมลดน้อยลงไป เนื่องจากเวลาส่วนมากได้ถูกใช้หมดไปกับกิจกรรมทางสังคม และ (4) ความเชื่อ (Belief) หมายถึง ระดับความเชื่อของบุคคลที่มีต่อค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคม ความเชื่อนี้เกี่ยวข้องกับศีลธรรม ความดีงามที่คนส่วนมากยึดถือปฏิบัติ ดังนั้นหากบุคคลมีระดับความเชื่อต่อค่านิยมและบรรทัดฐานในสังคมสูง ก็มีแนวโน้มที่จะไม่ทำผิดกฎระเบียบของสังคม (เสกสัณ เครือคำ, 2558)

จากทั้ง 3 ทฤษฎีข้างต้นที่ได้กล่าวมาอาจจะสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนเกี่ยวกับชุมชนของตนเอง การเอื้ออำนวยความสะดวกและการประสานงานกับเจ้าหน้าที่รัฐและอาจจะรวมไปถึงกิจกรรมต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมเกิดความรัก ความสามัคคีในชุมชนมากขึ้น จะช่วยลดอาชญากรรมในชุมชนและข้อขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นได้ และหากจะมีปัญหาเกิดขึ้นจริง ประชาชนสามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกวิธี เนื่องจากมีความรู้ความเข้าใจในพื้นฐานของพื้นที่ที่ตนได้อาศัยอยู่นอกจากนี้ยังควรที่จะเสริมสร้างชุมชนให้แข็งแกร่งโดยการปลูกจิตสำนึกให้ประชาชนมีคุณธรรมทางจิตใจ กล้าการกระทำผิด มีการจัดกิจกรรมภายในชุมชน และสร้างความเชื่อในชุมชน หากในชุมชนมีแต่คนที่ดี ก็จะทำให้เกิดสภาพแวดล้อมที่ดีทำให้คนอื่น ๆ ตระหนักและทำตามสังคมที่ตนอยู่ ดังสุภาษิตที่ว่าเข้าเมืองตาหลิ่วต้องหลิ่วตาตาม

กฎหมายที่เกี่ยวข้อง (Related Laws)

พระราชบัญญัติ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562

พระราชบัญญัติการไกล่เกลี่ยข้อพิพาททั้งหมด 5 หมวด โดยหมวดที่เกี่ยวข้องกับยุติธรรมได้แก่ หมวด 5 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ซึ่งมีใจความดังต่อไปนี้

มาตรา 68 ให้กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม ส่งเสริมและสนับสนุน ให้ประชาชนรวมตัวกันเป็นศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน เพื่อดำเนินงานเกี่ยวกับการไกล่เกลี่ย ข้อพิพาทภาคประชาชน ผู้ไกล่เกลี่ยของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้าม ตามมาตรา 10 ให้อธิบดีกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเป็นนายทะเบียนของศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชน ให้กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพมีหน้าที่และอำนาจกำกับดูแลการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของ ศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทภาคประชาชนให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 69 ภายใต้บังคับมาตรา 20 การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ภาคประชาชนให้กระทำได้ในกรณี ดังต่อไปนี้

- (1) ข้อพิพาททางแพ่งที่มีทุนทรัพย์ไม่เกินห้าแสนบาทหรือไม่เกินจำนวนตามที่กำหนดใน พระราชกฤษฎีกา
- (2) ข้อพิพาททางแพ่งอื่นนอกจาก (1) ตามที่กำหนดในพระราชกฤษฎีกา (3) ข้อพิพาททางอาญา ตาม

มาตรา 35 ในกรณีที่กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเห็นว่าการไต่สวนข้อพิพาทของศูนย์ไต่สวนข้อพิพาท ภาคประชาชนในเรื่องใดได้ดำเนินการตามพระราชบัญญัตินี้ และออกหนังสือรับรองให้แล้ว ให้ข้อตกลง ระเบียบข้อพิพาทนั้นบังคับกันได้หรือให้สิทธิภาคีอาญาฟ้องร้องไปตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา 70 ให้กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพอุดหนุนค่าใช้จ่ายในการดำเนินการของ ศูนย์ไต่สวนข้อพิพาทภาคประชาชนตามระเบียบที่อธิบดีกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพกำหนด โดยความเห็นชอบของกระทรวงการคลัง

ระเบียบกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ว่าด้วยการไต่สวนข้อพิพาทของศูนย์ไต่สวนข้อพิพาทภาคประชาชน พ.ศ. 2562

หมวด 1 บททั่วไป

“การไต่สวนข้อพิพาท” หมายความว่า การดำเนินการเพื่อให้คู่กรณีมีโอกาสเจรจาตกลงกัน ระเบียบข้อพิพาททางแพ่งและทางอาญาโดยสันติวิธีและปราศจากการวินิจฉัยชี้ขาดข้อพิพาท ทั้งนี้ ไม่รวมถึงการไต่สวนข้อพิพาทที่ดำเนินการในชั้นศาลและในชั้นการบังคับคดี

“ศูนย์ไต่สวนข้อพิพาทภาคประชาชน” หมายความว่า ศูนย์ไต่สวนข้อพิพาทภาคประชาชน ที่ขึ้นทะเบียนกับกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เพื่อดำเนินงานเกี่ยวกับการไต่สวนข้อพิพาท ตามกฎหมายว่าด้วยการไต่สวนข้อพิพาท

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการส่งเสริมและกำกับการดำเนินงานศูนย์ไต่สวนข้อพิพาทภาคประชาชน

“คณะทำงาน” หมายความว่า คณะทำงานบริหารประจำศูนย์ไต่สวนข้อพิพาทภาคประชาชน

“ผู้ไต่สวน” หมายความว่า บุคคลซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนและได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่ ในการไต่สวนข้อพิพาท

“ทะเบียนผู้ไต่สวน” หมายความว่า ทะเบียนผู้ไต่สวนซึ่งกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ได้ประกาศขึ้นทะเบียนตามกฎหมายว่าด้วยการไต่สวนข้อพิพาท

“บัญชีผู้ไต่สวน” หมายความว่า บัญชีรายชื่อผู้ไต่สวนของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพทั้งกรุงเทพมหานครและจังหวัด

“หนังสือรับรองการขึ้นทะเบียนผู้ไต่สวน” หมายความว่า หนังสือที่นายทะเบียนออกให้ เพื่อแสดงว่า ได้มีการขึ้นทะเบียนให้เป็นผู้ไต่สวน

“บัตรประจำตัวผู้ไต่สวน” หมายความว่า บัตรประจำตัวผู้ไต่สวนที่นายทะเบียนออกให้

“คำร้อง” หมายความว่า คำร้องขอไต่สวนข้อพิพาท

สรุปได้ว่า ในส่วนของพระราชบัญญัตินี้ได้กล่าวถึงในเรื่องสนับสนุนในเรื่องการให้ความร่วมมือของประชาชนในการเป็นผู้ไต่สวนข้อพิพาท แต่ต้องเป็นประชาชนที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม เพราะเนื่องจากรัฐจะให้อิสระในการไต่สวนข้อพิพาทเป็นของประชาชนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงเงื่อนไขว่า กรณีที่จะสามารถไต่สวนข้อพิพาทได้นั้นจะต้องเป็นข้อพิพาททางแพ่งที่มีทุนทรัพย์ไม่เกิน 5 แสนบาทเนื่องจากประชาชนนั้นเป็นผู้ดูแล

กันเอง หากมีจำนวนเงินที่มากกว่านี้อาจนำมาสู่การไกล่เกลี่ยที่ไม่เป็นธรรมได้ จากข้างต้นก็จะเป็นการให้ค่านิยามความหมายต่าง ๆ ของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับศูนย์ยุติธรรมชุมชน รวมไปถึงลักษณะการทำงานของศูนย์ยุติธรรมชุมชนอีกด้วย

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานยุติธรรมชุมชน (Problems and Obstacles for Implementing Community Justice)

ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานยุติธรรมชุมชนแบ่งออกเป็น 4 ประการดังต่อไปนี้

ประการที่ 1 : การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนยัง ไม่มีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการทำงานที่แท้จริงของศูนย์ยุติธรรมชุมชน ประชาชนส่วนมากยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศูนย์ยุติธรรมชุมชน ว่าสร้างขึ้นด้วยสาเหตุใด เพื่ออะไร และตนจะได้รับอะไรจากสิ่งนี้ ดังนั้นเมื่อไม่ทราบวัตถุประสงค์ที่แท้จริงก็จะนำมาสู่การไม่ให้ความร่วมมือของประชาชน

ประการที่ 2 : สถานที่ตั้งของศูนย์ยุติธรรมชุมชน การย้ายที่ตั้งทำให้เกิดปัญหาการเมืองขึ้นเนื่องมาจากการแข่งขันอำนาจกันระหว่างกัน การเมืองในท้องที่ซึ่งมี 2 ฝ่ายซึ่งส่งผลต่อระบบการดำเนินงานเนื่องจากเมื่อมีการตั้งศูนย์ยุติธรรมชุมชนขึ้นในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งก็ต้องมีผู้ที่ต้องดูแลหรือรับผิดชอบ หากทำเลที่ตั้งนั้นอยู่ระหว่างสองพื้นที่ก็จะยากต่อการดูแลของผู้มีอิทธิพลของทั้งสองพื้นที่ ซ้ำยังหากตั้งศูนย์ยุติธรรมในพื้นที่ที่ไม่เหมาะสมอาจจะก่อให้เกิดการสอดแทรกทางการเมืองเข้ามา ทำให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่นในศูนย์ยุติธรรมชุมชนได้

ประการที่ 3 : ด้านงบประมาณ จะเห็นได้ว่าบางพื้นที่ของศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ได้รับงบประมาณเพียงพอจะส่งผลให้การดำเนินงานศูนย์ยุติธรรมชุมชนมีประสิทธิภาพมากกว่าศูนย์ยุติธรรมชุมชนที่ได้รับงบประมาณน้อย ดังนั้นงบประมาณมีส่วนสำคัญอย่างมากในการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพของศูนย์ยุติธรรมชุมชน

ประการที่ 4 : เรื่องของการเมือง ผู้มีอิทธิพลเข้ามาแทรกแซงการดำเนินงานของยุติธรรมชุมชน จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าสิ่งที่เป็นปัญหาของศูนย์ยุติธรรมชุมชนอีกเรื่องหนึ่งได้แก่ผู้ที่มีอิทธิพลที่เข้ามาเกี่ยวข้องเกี่ยวข้องกับศูนย์ยุติธรรมชุมชน ทำให้ศูนย์ยุติธรรมชุมชนนี้ไม่ได้ปฏิบัติหน้าที่ตามกรอบที่วางไว้อย่างแท้จริง เพราะเกรงกลัวอำนาจของผู้ที่มีอิทธิพล

ประการที่ 5 : คุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยไม่เหมาะสม กล่าวคือส่วนมากผู้ที่เป็นตัวแทนของกระบวนการยุติธรรมนั้นไม่ได้มีความรู้ความสามารถเพียงพอในการไกล่เกลี่ย ดังนั้นจึงส่งผลให้ชาวบ้านไม่เชื่อว่าความยุติธรรมจะเกิดขึ้นได้จากผู้แทนกระบวนการยุติธรรม

ข้อเสนอแนะ (Recommendation)

จากปัญหาข้างต้นที่กล่าวมาอาจจะสรุปได้ว่าการทำให้ศูนย์ยุติธรรมชุมชนนั้นมีประสิทธิภาพที่ดี ดำเนินกระบวนการยุติธรรมอย่างเป็นธรรมนั้นจะต้องเริ่มจากจุดแรกคือการตั้งสถานที่ที่เหมาะสมไม่มีการแทรกแซง

อำนาจทางการเมืองหรือผู้มีอิทธิพล การให้ความรู้ความเข้าใจของชาวบ้านเกี่ยวกับศูนย์ยุติธรรมชุมชนว่าสร้างขึ้นมาเพื่อวัตถุประสงค์อะไร เพื่อให้ชาวบ้านเข้าใจสิทธิที่ตัวเองจะได้รับ จากนั้นผู้แทนยุติธรรมชุมชนหรือผู้ไกล่เกลี่ยควรมีคุณสมบัติมีความรู้ความสามารถในการไกล่เกลี่ยให้เป็นไปตามกระบวนการขั้นตอนของกระบวนการยุติธรรม โปร่งใส และสุดท้ายในส่วนในเรื่องงบประมาณ รัฐบาลควรมีการแจกแจงงบประมาณที่เหมาะสมแก่ศูนย์ยุติธรรมชุมชนในทุกพื้นที่เพื่ออำนวยความสะดวกในการทำงานให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บทสรุป (Conclusion)

กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักนั้นไม่สามารถแก้ไขปัญหาอาชญากรรมได้อย่างแท้จริง ช้ำยังเกิดปัญหาในหลายรูปแบบแต่เรื่องหลักๆก็คือการเกิดคดีที่ทำให้จำนวนคดีในศาลนั้นเยอะและรอการพิจารณาอยู่มาก ดังนั้นจึงเกิดกระบวนการยุติธรรมกระแสรองเกิดขึ้น นั่นคือยุติธรรมชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงความยุติธรรมได้โดยง่าย สะดวกและรวดเร็ว และประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม แต่การจะก่อให้เกิดความสำเร็จของยุติธรรมชุมชนนั้นสิ่งแรกที่ต้องตระหนักถึงคือความร่วมมือของประชาชน ซึ่งการที่จะก่อให้เกิดความร่วมมือที่ดีได้นั้นจะต้องอาศัยผู้นำที่แข็งแกร่ง สามารถสร้างแรงจูงใจ ชักจูงประชาชนให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เมื่อประชาชนมีความเข้าใจหรือสามัคคีกัน หากเกิดข้อขัดแย้งเกิดขึ้นก็จะสามารถพูดคุยหรือไกล่เกลี่ยได้ง่าย หรือที่ดีมากกว่านั้นคือหากประชาชนรู้ตระหนักถึงหน้าที่ ความรับผิดชอบต่อส่วนรวมมีการปลูกฝังสิ่งดี ๆ ก็จะทำให้เกิดจริยธรรมในจิตใจ และไม่เกิดข้อขัดแย้งในสังคม นอกจากนี้ยังพบว่ากิจกรรมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนก็จะลดปัญหาการก่ออาชญากรรมขึ้นได้เช่นกัน หากมีข้อขัดแย้งขึ้น ผู้ที่เป็นตัวแทนของประชาชนหรือผู้ไกล่เกลี่ยควรมีความรู้ความสามารถ เพื่อให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่น นโยบายที่ชัดเจนจากรัฐ การให้ความสนับสนุนในด้านงบประมาณในการดำเนินงาน ก็จะทำให้ประชาชนมั่นใจในศูนย์ยุติธรรมชุมชน มากไปกว่านั้นหากจะทำให้ศูนย์ยุติธรรมเกิดความสำเร็จมากขึ้นจะต้องมีการดูแลในส่วนของการแทรกแซงอำนาจจากคนในพื้นที่ ที่อาจจะมึบทบาทต่อการไกล่เกลี่ยของเจ้าหน้าที่ทำให้ประชาชนขาดความเชื่อมั่นในศูนย์ยุติธรรมชุมชนได้ ควรมีการจัดอบรมให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจความเข้าใจเกี่ยวกับสาระสำคัญของศูนย์ยุติธรรมชุมชน หากกระทำได้ตามที่กล่าวมาข้างต้นศูนย์ยุติธรรมชุมชนก็จะสามารถแก้ไขปัญหาได้โดยไม่ต้องพึ่งกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักและคดีในประเทศไทยก็จะลดลงได้ในอนาคต

เอกสารอ้างอิง (References)

- กระทรวงยุติธรรม. (ม.ป.ป.). *คู่มือการปฏิบัติงานของคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชน*. สืบค้นจาก <http://thaluang.go.th/UserFiles/File/1628052570265.pdf>
- กรรณิกา แพรว นิตยบุรณ. (2555). *ยุติธรรมชุมชนคืออะไร? สืบค้นจาก* <https://www.womenonweb.org/en/page/16953/>.

สำนักงานกิจการยุติธรรม. (2561). การแก้ไขปัญหายุติธรรม เจ้าหน้าที่ยุติธรรม ไม่สามารถทำโดยลำพังได้
ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากคณะกรรมการศูนย์ยุติธรรมชุมชน อาสาสมัครชุมชนและภาคประชาชน.

สืบค้นจาก <http://www.oja.go.th/TH/การแก้ไขปัญหายุติธรรม/>.

เสกสัน เครือคำ. (2558). อาชญากรรม อาชญาวิทยา และงานยุติธรรมทางอาญา. นครปฐม: เพชรเกษมการ
พิมพ์.